

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่องคำศัพท์เกี่ยวกับ “ข้าง” ในภาษาและวัฒนธรรมไทย ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีรายละเอียดดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับพจนานุกรม
 - 1.1 ความหมายของพจนานุกรม
 - 1.2 ความสำคัญของพจนานุกรม
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสารานุกรมไทย
 - 2.1 ความหมายของสารานุกรมไทย
 - 2.2 ความสำคัญของสารานุกรมไทย
3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับข้าง
 - 3.1 ความหมายของข้าง
 - 3.2 ความสำคัญของข้าง
 - 3.3 องค์ความรู้เกี่ยวกับข้าง
4. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับภาษาและวัฒนธรรมไทย
 - 4.1 ความหมายของภาษา
 - 4.2 ความหมายของวัฒนธรรม
 - 4.3 ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและวัฒนธรรมไทย
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพจนานุกรมและสารานุกรมไทย
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับข้างด้านภาษาและวัฒนธรรมไทย

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับพจนานุกรม

1.1 ความหมายของพจนานุกรม

พจนานุกรมเป็นหนังสืออ้างอิงทางภาษา สำหรับใช้ในการศึกษา และใช้ภาษาทั่วไป ดังมีผู้ให้ความหมายของพจนานุกรมไว้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2554, 800) ให้ความหมายของพจนานุกรมไว้ว่า น. หนังสือว่าด้วยถ้อยคำภาษาใดภาษาหนึ่ง เรียงตามลำดับตัวอักษร โดยทั่ว ๆ ไปจะบอกความหมายและที่มาของคำเป็นต้นด้วย

ธีระพันธ์ ล.ทองคำ (2534) อ้างถึงใน เปรมฤดี แซงยี (2557, 10) ให้ความหมายของพจนานุกรมว่า พจนานุกรมมีความหมายตรงกับภาษาอังกฤษว่า Dictionary หมายถึง หนังสือที่ให้รายการคำหรือ

รายการคำศัพท์ โดยเรียงลำดับความตามอักษรมีการให้ความหมายเป็นภาษาเดียวกับคำศัพท์หรือเป็นภาษาอื่นและมักจะบอกวิธีการออกเสียงไว้ด้วย

กล่าวโดยสรุป ความหมายของพจนานุกรมคือ พจนานุกรมเป็นหนังสืออ้างอิง ที่ใช้เป็นมาตรฐานการใช้ภาษา ที่รวบรวมคำ ความหมาย วิธีการอ่านและประวัติคำ พจนานุกรมนอกจากจะรวบรวมคำทั่วไปที่ใช้ในภาษานั้น ๆ แล้วยังมีประเภทของพจนานุกรมเฉพาะวิชาอีกด้วย เช่นพจนานุกรมศัพท์การสาธารณสุขไทย พจนานุกรมศัพท์กฎหมายไทย เป็นต้น พจนานุกรม ยังมีทั้งพจนานุกรมภาษาเดียว เช่น ไทย-ไทย และพจนานุกรมหลายภาษา เช่น ภาษา ไทย-อังกฤษ, ไทย-จีน, ไทยอาหม-ไทย เป็นต้น สำหรับประเทศไทยหน่วยงานที่จัดทำพจนานุกรมคือสำนักงาน ราชบัณฑิตยสภา ซึ่งปัจจุบันมีการจัดทำพจนานุกรมคำใหม่เพิ่มเติมอีกด้วย

1.2 ความสำคัญของพจนานุกรม

พจนานุกรมมีความสำคัญในการใช้อ้างอิงความหมาย การออกเสียง ประวัติคำ ในภาษานั้น ๆ นอกจากนี้ พจนานุกรมยังมีความสำคัญ อีกหลายประการดังที่มีผู้กล่าวไว้กล่าวไว้ดังนี้

เปลื้อง ณ นคร อ้างถึงใน พันธุ์ทิพย์ อินทยอด (2549, หน้า 12-13) กล่าวถึงความสำคัญของพจนานุกรม ไว้ว่า พจนานุกรมคือคลังภาษา เป็นคลังทรัพย์สินประภทหนึ่งที่มีค่ายิ่งของชาติ ชาติยิ่งเจริญรุ่งเรือง ถ้อยคำภาษาที่ใช้ก็ยิ่งมีมากขึ้น และในทางกลับกัน ชาติที่มีถ้อยคำภาษามากก็แสดงว่าเป็นชาติที่มีความเจริญรุ่งเรืองมากมีค่ากล่าววว่า เราจะรู้จักจิตใจ วัฒนธรรม และความเป็นอยู่ของชาติหนึ่งชาติใดได้ก็จากการพิจารณาถ้อยคำภาษาที่มีอยู่ในพจนานุกรมของชาตินั้น

แมนมาส ซวลิต (2514, คำนำ) กล่าวในคำนำหนังสืออักษรธาภิธานศรับท์ ฉบับหมอบรัดเลย์ คำไทยซึ่งอยู่ในหนังสือเล่มนี้ มีทั้งคำและสำนวนซึ่งใช้กันอยู่ทั่วไปในสมัยนั้น คำในหนังสือวรรณคดี ศัพท์กฎหมาย ศัพท์พุทธศาสนา ศัพท์แพทย์แผนโบราณ ศัพท์ทางการเมืองและการปกครอง นามเฉพาะต่าง ๆ เช่น ชื่อสถานที่ ชื่อต้นไม้ ชื่อสัตว์ ฯลฯ นับได้ว่าเป็นหนังสือรวบรวมคำต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสมัยนั้นทั้งที่เป็นคำพูดและคำเขียนในหนังสือเกือบทุกประเภท ใช้สำหรับค้นความหมายของคำที่ปรากฏในหนังสือที่แต่งเมื่อหลายสิบปีได้อย่างดี และช่วยให้เป็นสภาพสังคมในสมัยนั้นได้พอสมควร เช่น กองนา-ฝูงคนเป็นพวก ๆ สำหรับทำนาของเจ้าหรือขุนนาง หนังสือเล่มนี้พิมพ์ขึ้นก่อนทางราชการให้จัดทำพจนานุกรมและก่อนการประกาศพระบรมราชโองการ ให้ใช้อักษรสมัยตามพทานุกรมของกระทรวงธรรมการ การสะกดตัวจึงเป็นไปตามที่นิยมกัน จะเอาเป็นหลักสำหรับสมัยนี้ไม่ได้แต่จะช่วยการอ่านหนังสือโบราณได้มาก

พจนานุกรม มิได้เป็นเพียงหนังสืออ้างอิงทางภาษา ที่รวบรวมเฉพาะคำที่มีใช้อยู่แล้วในภาษานั้น ๆ เท่านั้น เนื่องจากในหลายสาขาอาชีพ มีความจำเป็นต้องใช้พจนานุกรมเฉพาะเพื่อให้มีการนิยามความหมาย อย่างเป็นมาตรฐาน เช่น การจัดทำพจนานุกรมศัพท์นิเทศศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสภา และมีการกล่าวถึงความสำคัญของพจนานุกรมศัพท์นิเทศศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสภาไว้ดังนี้

สุรพล อิศรไกรศีล (2563, คำนำ) กล่าวถึงความสำคัญของการจัดทำพจนานุกรมศัพท์นิเทศศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสภา ไว้ว่า เมื่อสังคมโลกมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเนื่องจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยี สังคมไทย จึงต้องมีความตระหนักรู้และเข้าใจการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วนั้น สำนักงานราชบัณฑิตยสภา โดยกองธรรมศาสตร์และการเมือง จึงได้เสนอโครงการจัดทำพจนานุกรมศัพท์นิเทศศาสตร์ขึ้น... เพื่อให้ผู้สนใจศัพท์ทางนิเทศศาสตร์มีความเข้าใจความหมายของศัพท์ได้ชัดเจน ถูกต้อง เหมาะสม ทั้งยังเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน การค้นคว้า การวิจัย และการอ้างอิง ได้อย่างถูกต้องและเป็นมาตรฐานเดียวกัน

กล่าวโดยสรุป ความสำคัญของพจนานุกรมนั้น ทำให้ผู้ศึกษาพจนานุกรมเข้าใจภาษา ถ้อยคำ ความหมาย การออกเสียง ตลอดจนประวัติคำ เพื่อการนำไปใช้ในการศึกษาด้านภาษา วัฒนธรรม ตลอดจนการศึกษาค้นคว้าด้านอื่น ๆ พจนานุกรมจึงมีความสำคัญในการอ้างอิงเพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกัน ของแต่ละสาขาอาชีพหรือวงการเฉพาะอีกด้วย เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องอันเป็นมาตรฐานในการใช้ภาษา

2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสารานุกรม

2.1 ความหมายของสารานุกรม

ราชบัณฑิตยสถาน (2554, หน้า 1224) ให้ความหมายของสารานุกรมไว้ว่า น. หนังสือที่รวบรวมความรู้ทุกแขนงหรือเฉพาะแขนงใดแขนงหนึ่ง มักเรียงตามลำดับตัวอักษร

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เล่มที่ 12 เรื่องที่ 2 การศึกษา ให้ความหมายของ สารานุกรมไว้ดังนี้ “สารานุกรม เป็นหนังสือรวมเรื่องราวต่าง ๆ คำนี้ประกอบด้วยคำ 2 คำ คือ “สาร” และ “อนุกรม” พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 ให้นิยามของคำว่า “สาร” ว่า แก่น เนื้อแท้ ส่วนสำคัญ ข้อใหญ่ใจความ ถ้อยคำ คำว่า “อนุกรม” หมายถึง ลำดับ ระเบียบ ชั้น สองคำนี้รวมกันเข้า โดยวิธีสมาสเป็นคำเดียวคือ “สารานุกรม” หมายถึง เรื่องราวที่เป็นเนื้อแท้ เป็นแก่นสารนำมาเรียบเรียง โดยใช้ถ้อยคำจัดระเบียบเรื่องแต่ละเรื่องตามลำดับ ให้อยู่ด้วยกันในหนังสือเล่มเดียวกัน หรือหลายเล่มแต่เป็นชุดเดียวกัน คำนี้ใช้เรียกชื่อหนังสืออ้างอิง หรือหนังสืออุเทศ ประเภทหนึ่ง ลักษณะทั่วไปของหนังสือนี้ คือ อธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้เรียนรู้ และได้คิดขึ้นตั้งแต่โบราณสมัย จนถึงปัจจุบัน มีทั้งความรู้ที่จัดเป็นวิชาหรือเป็นศาสตร์และความรู้ทั่ว ๆ ไป ที่ควรรู้ หรือนำรู้ ผู้จัดทำสารานุกรมจะจัดหมวดหมู่และลำดับความสำคัญของคำอธิบายเรื่องราวเหล่านี้ เรียงลำดับอยู่ในเล่มเดียวกัน หรือชุดเดียวกันตามลำดับความสำคัญของแต่ละวิชาบ้าง ตามลำดับความสัมพันธ์ของแต่ละวิชาและสาขาวิชาในกลุ่มวิชานั้น ๆ บ้าง ตามลำดับตัวอักษรตัวแรกของคำ ซึ่งใช้เรียกชื่อวิชา หรือเรื่องราวนั้น ๆ บ้าง”

จุฑามาศ ปานศิริ (2560, หน้า 1) กล่าวถึง ความหมายของสารานุกรมไว้ว่า สารานุกรมคือ หนังสือที่รวบรวมความรู้ในแขนงวิชาต่าง ๆ โดยผู้ชำนาญในแต่ละสาขาวิชา จัดเรียงเนื้อหาตามลำดับตัวอักษร หรือแบ่งเป็นหมวดหมู่วิชา สารานุกรมอาจมีเล่มเดียวจบหรือเป็นหนังสือชุด หนังสือสารานุกรมจัดแบ่งตามเนื้อหาได้ 2 ประเภทคือ

1. สารานุกรมทั่วไป เป็นสารานุกรมที่ให้ความรู้ในวิชาต่าง ๆ ไม่จำกัดสาขาให้ความรู้กว้าง ๆ พอเป็นพื้นฐานสำหรับผู้อ่านทั่วไป แบ่งออกเป็นสารานุกรมสำหรับเด็กและสารานุกรมสำหรับผู้ใหญ่ เช่นสารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน

2. สารานุกรมเฉพาะวิชา เป็นสารานุกรมที่ให้ความรู้ในสาขาวิชาใดวิชาหนึ่งอย่างละเอียดลึกซึ้งกว่า สารานุกรมทั่วไป เขียนโดยผู้ทรงคุณวุฒิเฉพาะสาขาวิชา นั้น ๆ เช่น สารานุกรมประวัติศาสตร์ สารานุกรมของใช้พื้นบ้านไทยในอดีต สารานุกรมชุดร่างกายของเรา

สารทิ ภูมิประเทศ (2543, หน้า 1) กล่าวถึงความหมายของสารานุกรมไว้ว่า สารานุกรมเป็นหนังสืออ้างอิงประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญมาก และต้องมีให้บริการในห้องสมุดทุกแห่ง เป็นแหล่งความรู้ที่สามารถเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ อย่างครอบคลุมและกว้างขวางนับเป็นคลังทรัพยากรปัญญาที่สมบูรณ์ในตัวเอง ซึ่งผู้ใฝ่รู้สามารถแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเองทุกเวลา ตามความสามารถของตน

กล่าวโดยสรุปถึงความหมายของสารานุกรม สรุปได้ว่า สารานุกรม เป็นหนังสืออ้างอิงที่ให้ความรู้ที่หลากหลายอย่างลึกซึ้ง ซึ่งสารานุกรมแบ่งเป็นสารานุกรมทั่วไปและสารานุกรมเฉพาะที่ให้ความรู้เฉพาะเรื่อง

2.2 ความสำคัญของสารานุกรม

สารานุกรมเป็นหนังสืออ้างอิง สำหรับสืบค้นความรู้ที่หลากหลาย ดังข้อความที่ปรากฏในเว็บไซต์ของมูลนิธิโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ความว่า

มูลนิธิโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ (2563, หน้า 1) กล่าวว่า “ความสำคัญของสารานุกรมหนังสือสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เป็นหนังสือเล่มเดียวที่มีพระราชประสงค์ให้ทุกคนได้อ่านเนื่องจากเป็นสารานุกรมแบบไทยที่คนไทยทำ โดยทรงกำหนดหลักการของการบรรจุสรรพวิชาและเนื้อหา เพื่อตอบสนองความสามารถในการอ่านของเยาวชนในแต่ละระดับด้วยพระองค์เอง ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้ ความคิด ความฉลาด และความดี ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตอันจะช่วยบุคคลสามารถให้ประโยชน์แก่ส่วนรวมและสามารถพึ่งพาส่วนรวมได้ในอนาคต โดยพระราชประสงค์นี้หนังสือสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ จึงมีการออกแบบในแต่ละเล่มให้มีสาระความรู้ที่หลากหลายอย่างน้อย 9 เรื่องสำคัญ เป็นการตอบสนองความต้องการของเยาวชนที่จะค้นคว้าสาระวิชาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเองอย่างหลากหลายในแต่ละเล่ม และนำไปอ้างอิงได้ พระมหากรุณาธิคุณนี้จะปกแผ่ปกนิกรไปชั่ววันรันดร”

นภาพร พิมพัชรเมธากุล (2542, บทคัดย่อ) กล่าวว่า "สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ สามารถนำมาใช้ประกอบการสอนสำหรับครูได้ โดยนำมาใช้ประกอบการสอนการใช้ภาษา การฟัง การพูด การอ่าน และการสอนวรรณคดี"

นිරนุช อยู่ทอง (2551, หน้า 45) กล่าวว่า "เนื้อหาในสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ สามารถนำมาใช้ในการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมการเรียนรู้และสามารถนำมาใช้ในการเขียนอ้างอิงในงานวิชาการต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี เพราะเป็นสิ่งที่ทุกคนให้การยอมรับถึงความน่าเชื่อถือในเนื้อหาของหนังสือสารานุกรมไทยฉบับเยาวชนฯ และยังเป็นการส่งเสริมความรู้ขั้นพื้นฐานในเรื่องราวและสาขาวิชาต่าง ๆ ได้"

เสรี คงเนียม (2562, หน้า 33) กล่าวว่า "ครูใช้สารานุกรมไทยเพื่อสามารถพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการอ่านและการเขียนภาษาไทย และผู้เรียนเห็นความสำคัญของประโยชน์จากการอ่านสารานุกรมไทย"

กล่าวโดยสรุปความสำคัญของสารานุกรม คือ สารานุกรมเป็นหนังสืออ้างอิง ที่ผู้อ่านสามารถนำมาศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมได้อย่างหลากหลายสาขาวิชา สามารถนำมาใช้อ้างอิงทางวิชาการได้ เนื่องจากเป็นแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ สารานุกรมไทยเป็นหนังสืออ้างอิงที่มีในห้องสมุดทั่วไป ซึ่งทำให้ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนให้สามารถเลือกอ่านเพื่อศึกษาความรู้ได้ตรงตามความต้องการ

3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับช้าง

3.1 ความหมายของช้าง

ช้างเป็นสัตว์ขนาดใหญ่ ที่คนไทยรู้จักและคุ้นเคยเป็นอย่างดี การศึกษาคำศัพท์ที่มีความหมายเกี่ยวกับช้างในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษา รวบรวม ความหมายของคำว่าช้าง ดังมีผู้ให้ความหมายเกี่ยวกับช้าง ดังนี้

อักขรานุชรินทร์ ฉบับหมอบรัดเลย์ (2514, หน้า 176) ให้ความหมายของช้างไว้ดังนี้ ช้าง, คชสาร, หรรษดิรินทร์, เป็นชื่อสัตว์สี่เท้า อย่างหนึ่ง, ตัวโตสูงใหญ่, มีงวงมีงาด้วย, กินหญ้าเปนอาหาร นอกจากนี้ยังให้ความหมายคำศัพท์เกี่ยวกับช้าง ไว้อีกหลายคำ เช่น ช้างกระ, เป็นชื่อช้างที่ตัวลายเปนจุด ๆ, กระไปทั้งตัว, เหมือนเจ้าพระยากระนั้น, ช้างกัน, เปนชื่อช้างที่สำหรับคอยป้องกัน, สัตรูช้ายขวา, เหมือนอย่างเรือกันนั้น, ช้างกามกวม, เปนชื่อช้างพลายแต่หางมีงาไม่, จึงเรียกว่ากามกวม, เพราะว่ามีเกศคล้ายกับช้างพังค์ จากการศึกษาความหมายของคำว่าช้างในอักขรานุชรินทร์ ฉบับหมอบรัดเลย์ ทำให้ทราบว่า มีคำศัพท์เกี่ยวกับช้างปรากฏในอักขรานุชรินทร์ ฉบับ ค.ศ.1873 ปรากฏอยู่หลายคำ

ราชบัณฑิตยสถาน (2554, หน้า 373) ให้ความหมายของคำว่าช้างไว้ดังนี้ ช้าง 1 น. ชื่อสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม เป็นสัตว์ใหญ่ที่สุดที่อยู่ใต้วงศ์ Elephantidae ผิวหนังหนา สีดำหรือดำอมเทา รับสัมผัสได้ไว ขนสีดำ กระจุกยื่นยาวเรียกวางง ปลายงวงมีงอยสำหรับจับสิ่งของ ขมับทั้ง 2 ข้างมีรูเปิดของต่อมน้ำมัน จะมีน้ำมันไหลออกมาเมื่อถึงวัย ขาใหญ่เป็นลำ กินพืช มี 2 ชนิด คือช้างเอเชียและช้างแอฟริกา

ช้าง เป็นสัตว์ขนาดใหญ่ ที่คนไทยรู้จักคุ้นเคยและให้ความสำคัญ จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ดังจะกล่าวถึงความสำคัญของช้างต่อไป

3.2 ความสำคัญของช้าง

ช้างมีความสำคัญกับประเทศไทยหลากหลายด้าน โครงการความร่วมมือทางวิชาการ:สำนักงานอุทยานการเรียนรู้ (TK park) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) (ม.ป.ป.) ได้จัดทำต้นฉบับคู่มือกิจกรรมการเรียนรู้ต้นแบบ นิทรรศการ: ช้าง ช้าง ช้าง นื่องเคยเห็นช้างหรือเปล่า และได้กล่าวถึงความสำคัญของช้างไว้ดังนี้

“ช้างคือสัตว์คู่บ้านคู่เมือง” บ่งบอกถึงความรัก ความผูกพัน และการยกย่องให้เกียรติกับสัตว์ที่ยิ่งใหญ่ ชนิดนี้ได้เป็นอย่างดี ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันช้างยังคงวนเวียนอยู่กับวิถีชีวิตคนไทยเรื่อยมา ตั้งแต่ชุมชนคน รากหญ้าจวบจนถึงเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน สัตว์คู่บุญก่อร่างสร้างเมือง ประเทศไทยใช้ช้างในการทำศึกสงครามเพื่อดำรงไว้ซึ่ง เอกราชมาตั้งแต่สมัยโบราณ เป็นพาหนะสำหรับแม่ทัพขุนศึก คนไทยจึงให้เกียรติช้างเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการนำรูปช้างมาใช้ร่วมกับธงประจำชาติ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 ถึง รัชกาลที่ 6 ที่เรียกว่า “ธงช้างเผือก” ก่อนที่จะเปลี่ยนมาใช้ธงไตรรงค์เช่นปัจจุบัน

ผู้คนแถบภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รู้จักใช้ช้างในการรบบานานหลายพันปีแล้ว เวลาทำสงครามกัน ครั้งหนึ่งอาจใช้กองทัพช้างเป็นร้อยเป็นพันเชือก เมื่อฝ่ายใดชนะก็จะยึดช้างฝ่ายแพ้ม้าเป็นของตนเอง ช้างนับเป็น หน่วยประจัญบานที่สำคัญที่สุดแม่ทัพขุนศึกแต่ละคนจะขี่ช้างนำกำลังทหารของตนเข้าสู่ศึก บางครั้งต้องชนช้าง กับแม่ทัพอีกฝ่าย หรือขี่ช้างเข้าพังประตูป้อมค่าย โดยจะมีตำแหน่งของหลังช้าง 3 คน คือ ตำแหน่งบนคอช้าง พระมหากษัตริย์ เชื้อพระวงศ์ มหาเสนาระดับแม่ทัพ จะเป็นผู้ควบคุมช้างเข้าทำการต่อสู้เอง โดยอาวุธประเภท ต่าง ๆ ทั้งธนูและหอกซัดในระยะใกล้และใช้ง้าวเมื่อประชิดตัว ตำแหน่งกลางช้าง จะเป็นตำแหน่งที่จะให้ สัญญาณการปรับรูปทัพและส่งอาวุธที่อยู่บนสับค้ำให้แก่คอช้าง โดยอาวุธได้แก่ ง้าว, หอก, โดม, หอกซัด และเครื่องป้องกันต่าง ๆ เช่น โล่ เขน เป็นต้น และตำแหน่งความชูช้างท้าย ซึ่งจะเป็นผู้บังคับช้างจะนั่งอยู่หลังสุดคอยปิดอาวุธไม่ให้ศัตรูเข้ามาทำร้ายจากทางด้านหลัง ช้างทรงของพระมหากษัตริย์และเชื้อพระวงศ์ จะมีขุนทหารฝีมือดี 4 คนประจำตำแหน่งเท้าช้างทั้ง 4 ช้างด้วย เรียกว่า “จาดรงคบาท” ซึ่งไม่ว่าช้างทรงจะไปทางไหน จาดรงคบาท ต้องตามไปคุ้มกันด้วย และจะมีจาดรงคบาทกลางช้างและท้ายช้างสำรองตามเสด็จช้างทรงอย่างคล่องแคล่วเพื่อ สลับผลัดเปลี่ยนหากตำแหน่งนั้นตายลง

3.3 องค์ความรู้เกี่ยวกับช้าง

ศุกกิจ วินิตพรสวรรค์ และธนาวุฒิ ศิริมานะกุล (2557, หน้า 1-4) กล่าวถึงองค์ความรู้เกี่ยวกับช้างไว้ดังนี้

ความสำคัญของช้างไทย ช้างเป็นสัตว์ที่มีความสำคัญเกี่ยวกับสถาบันหลักของประเทศมีความผูกพันกับวิถีชีวิตของคนไทยเสมอมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เมื่อวันที่ 13 มีนาคม 2506 กระทรวงเกษตร สหกรณ์ ได้มีมติเลือกให้ “ช้างเผือก” เป็นสัญลักษณ์ประจำชาติ เนื่องจากช้างเผือกเป็นสัตว์ที่มีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ประเพณีของไทย ซึ่งในอีก 35 ปีต่อมา วันที่ 26 พฤษภาคม 2541 มีมติ คณะรัฐมนตรีประกาศให้วันที่ 13 มีนาคมของทุกปีเป็นวันช้างไทย เพื่อให้คนไทยเยาวชนรุ่น หลังได้รำลึก ตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของช้าง ซึ่งเป็นสัตว์ประจำชาติไทยเพื่อมีจิตสำนึกรัก ห่วงแหน พร้อมใจมีส่วน ร่วมในการอนุรักษ์ช้างไทยให้คงอยู่คู่ประเทศไทยตราบนานเท่านานด้วยเหตุผล คือ

1. ช้างเป็นสัตว์คู่บารมีของพระมหากษัตริย์ไทย

ช้างถูกใช้ในการศึกสงครามในอดีตเป็นยุทธปัจจัยสำคัญของกองทัพ ช้างเป็นสัตว์คู่บารมีของพระมหากษัตริย์ไทย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สยามประเทศเคยใช้ธงชาติเป็นรูปช้างเผือก ชาวไทยเชื่อกันว่าช้างเผือก เป็นสัตว์คู่บารมีของพระมหากษัตริย์ช้างเผือกจึงได้รับการยกย่องเสมือนเจ้านายชั้นเจ้าฟ้า

2. ช้างเป็นผู้ปกป้องเอกราชแห่งชาติไทย

ประวัติศาสตร์ชาติไทยได้จารึกไว้ว่าช้างได้เข้ามามีส่วนในการปกป้องเอกราชความเป็นชาติให้แก่ชาวไทยหลายยุคหลายสมัย ในสมัยกรุงธนบุรี พระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ ทรงรวบรวมชาติไทยให้เป็นปึกแผ่นมั่นคงบนหลังช้างทรงพระที่นั่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ก็ได้ทรงประกาศเอกราชความเป็นชาติของคนไทยบนหลังช้างทรงพระที่นั่งด้วย เช่นกันซึ่งช้างทรงใน สมเด็จพระนเรศวรนับว่าเป็นช้างไทยที่ได้รับเกียรติอันสูงสุด โดยจาก ความกล้าหาญในสมรภูมิริบ ทำให้ ช้างไทยเชื่อกันได้รับพระราชทานยศให้เป็น “เจ้าพระยาปราบหงสาวดี”

3. ช้างใช้ในพระราชพิธีสำคัญต่าง ๆ

การสร้างสรรควัฒนธรรมงดงามของชาติไทยในอดีตกาลนั้นล้วนแต่มีช้างเข้ามามี ส่วนร่วมอยู่ด้วยทั้งสิ้น เมื่อแรกเริ่มการตั้งกรุงรัตนโกสินทร์นั้นช้างคือพาหนะสำคัญที่อัญเชิญ พระพุทธมณีรัตนปฏิมากร พระแก้วมรกต มาสถิต ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม นอกจากนี้ ในงาน พระราชพิธีต่าง ๆ อาทิ พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา งานพระราชพิธีฉัตรมงคลหรือในงาน พระราชทานงานเลี้ยงเพื่อ เป็นเกียรติแก่พระราชอาคันตุกะหรือประมุขของต่างประเทศพระที่นั่ง จักรีมหาปราสาท จะต้องนำ ช้างเผือกแต่งเครื่องศากาภรณ์ไปยืนที่แท่นเกยช้าง ด้านตะวันตกของ พระที่นั่งดุสิตาภิรมย์ใน พระบรมมหาราชวังเพื่อประกอบพระเกียรติยศ

สุภาพร นพพิชฌังกูร.(2549 : 80-82) กล่าวถึง ช้างเอราวัณไว้ดังนี้

ช้างเอราวัณมีชื่อเรียกแตกต่างกันไป วรรณคดีไทยและบาลีใช้คำว่า “เอราวัณ” ในขณะที่ วรรณคดีสันสกฤตใช้คำว่า “ไอราวัณ” หรือ “ไอราวต” ช้างเอราวัณนั้นความ จริงไม่ใช่สัตว์ หากแต่เป็น

เทพบุตรชื่อว่าเอราวัณ อยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีหน้าที่เนรมิต ตนให้เป็นช้างพาหนะ เมื่อพระอินทร์จะเสด็จออกประพาสอุทยาน

บทพากย์เรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้บรรยายลักษณะช้างเอราวัณของพระอินทร์ไว้ดังนี้ (2546, หน้า 44)

อินทรชิตบิดเปือนกายิน	เหมือนองค์อมรินทร์
ทรงคอเอราวัณ	
ช้างนิมิตฤทธิแรงแข็งขัน	เผือกผ่องผิวพรรณ
สีสังข์สะอาดโอฬาร	
สามสิบสามเศียรโสภา	เศียรหนึ่งเจ็ดงา
ตั้งเพชรรัตนรูจี	
งาหนึ่งเจ็ดโบทครณี	สระหนึ่งย่อมมี
เจ็ดกออุบลบันดาล	
กอหนึ่งเจ็ดดอกดวงมาลัย	ดอกหนึ่งแบ่งบาน
มีกลีบได้เจ็ดกลีบผกา	
กลีบหนึ่งมีเทพธิดา	เจ็ดองค์โสภา
แน่นน้อยลำพานงพาล	
นางหนึ่งย่อมมีบริวาร	อีกเจ็ดเยวมาลัย
ล้วนรูปนิรมิตมายา	
จับระบำรำร่ายสายหา	ชำเลื่องหางตา
ท่าที่ดั่งเทพอัปสร	
มีวิมานแก้วงามบวร	ทุกเศศกฤษุช
ดั่งเวไซยันต์อมรินทร์	

ช้างเอราวัณหรือเอราวัณนี้เป็นที่รู้จักกันดีแพร่หลายในประเทศไทยในฐานะเทพ ที่มีบทบาทต่อขนบธรรมเนียมและความเชื่อ ดังที่ปรากฏในพุทธประวัติของพระพุทธเจ้า วรรณคดีชาดก และวรรณคดีไทยหลายเรื่อง เช่น รามเกียรติ์ ลิลิตตะเลงพ่าย ซึ่งแม้แต่ ในพระราชลัญจกรไอยราพตของไทยก็มีรูปช้างสามเศียรหรือช้างเอราวัณปรากฏอยู่ในดวงตราด้วย

กาญจนา นาคสกุล. (ม.ป.ป.) กล่าวถึงลักษณะนามคำว่าช้าง ไว้ดังนี้

ช้าง เป็นสัตว์ซึ่งมีขนาดตัวใหญ่ที่สุดในบรรดาสัตว์บกทั้งหลาย ช้างสามารถรับคำสั่งให้ทำตามคำสั่งของคนได้ สามารถฝึกให้ทำงานต่าง ๆ ได้หลายอย่าง และในสมัยก่อนมีการฝึกช้างให้เป็นพาหนะในการทำสงคราม ช้างจึงเป็นสัตว์ที่ถือว่าพิเศษกว่าสัตว์อื่น ๆ จนถึงให้มีตำแหน่ง มียศ มีราชทินนาม.

ความพิเศษของช้างนั้น ปรากฏในภาษาที่ใช้สำหรับช้างด้วย คือ ช้างป่า ใช้ลักษณะนามว่า ตัว เช่นเดียวกับสัตว์อื่น ๆ เช่น ช้างโขลงนั้นมีมากกว่า 20 ตัว

ช้างที่นำมาฝึกให้ทำงานให้คนและเป็นสัตว์เลี้ยงของคน ใช้ลักษณะนามว่า เชือก เช่น เขากำลังฝึกช้างหลายเชือกให้เล่นฟุตบอล. ส่วนช้างที่ขึ้นระวางเป็นช้างหลวง ใช้ลักษณะนามว่า ช้าง เช่น ในโรงช้างหลวงมีช้างขึ้นระวางอยู่ 5 ช้าง

ตำราช้างภาคที่ 1 เป็นเอกสารที่เกี่ยวข้องกับช้าง ตำราช้างภาคที่ 1 นี้มี 3 เรื่อง คือ (1) ตำราลักษณะช้างคำโคลง กรมศิลปากรได้ฉบับจำลองเมื่อแรกเริ่มต้นรัชกาลที่ 1 ดังปรากฏ วัน เดือน ปี อยู่ในบานแผนก เข้าใจว่าเดิมคงจะเป็นฉบับมีมาแล้วแต่ครั้งกรุงธนบุรี (2) พระตำหรับุ่งผ้าช้าง (3) นารายณ์ประทมสินธุ์ ว่าด้วยลักษณะช้างเป็นคำร้อยแก้ว 1 (กรมศิลปากร : คำนำ)

ช้างมีความผูกพันกับคนไทยในหลายด้าน จึงมีคำที่มีรายละเอียดเกี่ยวกับช้างที่หลากหลาย ดังที่ผู้วิจัยจะได้ศึกษาเพื่อนำมาวิเคราะห์ในงานวิจัยต่อไป

4. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับภาษาและวัฒนธรรมในสังคมไทย

4.1 ความหมายของภาษา

ราชบัณฑิตยสถาน (2554, หน้า 868) ให้ความหมายของ ภาษา ไว้ดังนี้ น. ถ้อยคำที่ใช้พูดหรือเขียนเพื่อสื่อความ ของคนกลุ่มใด กลุ่มหนึ่ง เช่น ภาษาไทย ภาษาจีน หรือเพื่อสื่อความเฉพาะวงการ เช่น ภาษาราชการ ภาษากฎหมาย ภาษาธรรม; เสียง ตัวหนังสือ หรือ กิริยาอาการที่สื่อความได้ เช่น ภาษาพูด ภาษาเขียน ภาษาท่าทาง ภาษามือ; (โบ) คนหรือชาติที่พูดภาษานั้น ๆ เช่น มอญ ลาว ทวาย มุ่งห่มและแต่งตัวตามภาษา

พรทิพย์ พุกผาสุข (2530, หน้า 79-80) ได้กล่าวถึง ความหมายของคำไวพจน์ไว้ดังนี้

คลังคำไวพจน์ในภาษาไทยนั้นมีคำกริยาอยู่จำนวนหนึ่งที่มีความหมายไปในทำนอง “เคลื่อนไปจากที่เดิม โดยลักษณะอาการต่าง ๆ” คำกริยาเหล่านี้ได้แก่

กระโจน กระโดด กลิ้ง เขยิบ คลาน คืบ เดิน ถัด พุ่งหลาว วิ่ง

กระโจน คือ กระโดดพุ่งออกไป เช่น

เมื่อเห็นรถยนต์แล่นอย่างรวดเร็วเข้ามาหา เขาก็ กระโจน ออกไปข้างทาง

พอเห็นคนแปลกหน้าเข้ามาในบ้าน สุนัขก็ กระโจน เข้าใส่ทันที

กระโดด หมายถึง ใช้กำลังเท้าทั้งคู่ถีบพื้นให้ตัวลอยสูงขึ้น เช่น

น้องชอบเล่น กระจโดด ข้ามห้องร้อง
 เขา กระจโดด ข้ามรั้วเตี้ย ๆ ออกไป
 กลิ้ง หมายถึง อาการอย่างของกลมพลิกเคลื่อนไปตามพื้น เช่น
 ลูกหิน กลิ้ง ไปตามพื้น
 พอเสียงบินดังขึ้น เขาก็รีบ กลิ้ง ตัวเข้าไปหลบอยู่หลังเก้าอี้ทันที
 เขยิบ แปลว่า ขยับเลื่อนไปเล็กน้อย เช่น
 เธอ เขยิบ ไปทางซ้ายมือเพื่อให้มีที่ว่างพอที่เด็กจะนั่งได้อีก 1 คน
 น้อง เขยิบ เข้าไปหาพี่
 คลาน คือ อาการเคลื่อนที่ไปด้วยมือและเข่า เช่น
 เด็ก คลาน อยู่บนพื้นห้อง
 น้องหนูกำลัง คลาน ไปที่ของเล่น
 คืบ หมายถึง นอนคว่ำและเขยิบไปข้างหน้าอย่างอาการของหนอน เช่น
 น้องแดงกำลังหัด คืบ
 เขา คืบ ไปข้างหน้าอย่างช้า ๆ
 เดิน แปลว่า ยกเท้าก้าวไป เช่น
 แดง เดิน เข้าไปในห้อง
 คุณพ่อ เดิน อยู่หน้าบ้าน
 ถัด หมายถึง ใช้ส่วนกันขยับเคลื่อนไปตามพื้น เช่น
 เขาพาพิการเดินไม่ได้ จะไปไหนก็ต้องใช้กัน ถัด ไป
 คุณยายแก่มากแล้วเดินไปไม่ไหวต้อง ถัด ไปทีละน้อย ๆ
 ฟุ้งหลาว คือ ฟุ้งตัวออกไปพร้อมกับเหยียดแขนทั้งสองไปข้างหน้า เช่น
 น้องกำลัง ฟุ้งหลาว ลงไปในคลอง
 วิ่ง แปลว่า ก้าวไปโดยเร็วยิ่งกว่าเดิน เช่น
 นิดกำลัง วิ่ง ออกกำลังกาย
 ผู้ร้าย วิ่ง หนีตำรวจ

การศึกษาเรื่องคำไวพจน์จะทำให้ทราบถึงคำศัพท์และความหมายของคำ ที่เหมือนกันและเป็น
 แนวทางในการนำมาวิเคราะห์งานวิจัย

4.2 ความหมายของวัฒนธรรม

ราชบัณฑิตยสถาน (2554, หน้า 1103) ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ดังนี้ น. สิ่งที่ทำความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ เช่นวัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมในการแต่งกาย,วิถีชีวิตของหมู่คณะ เช่นวัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมชาวเขา

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ ปี พ.ศ.2553 ให้ความหมายวัฒนธรรม ความว่า วิธีการดำเนินชีวิต ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม จารีต ประเพณี พิธีกรรมและภูมิปัญญา ซึ่งกลุ่มชนและสังคมได้ร่วมสร้างสรรค์ สั่งสม ปลูกฝัง สืบทอด เรียนรู้ ปรับปรุง และเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงาม ทั้งด้านจิตใจและวัตถุ อย่างสันติสุขและยั่งยืน

ประจักษ์ ประภาพิตยากร (2527, หน้า 36-37) ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า คือ สิ่งหรือกำหนดกฎเกณฑ์ที่มีมนุษย์ในส่วนรวมสร้างขึ้นมา เพื่อประโยชน์หรือ เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์ในสังคมนั้น ๆ ดังนั้น จึงสำแดงออกมาเป็นพฤติกรรมทั้งความคิดและการกระทำสืบทอดกันมาไม่ขาดสาย เป็นการแสดงซึ่งบุคลิกลักษณะประจำชาติ กล่าวในวงจำกัด วัฒนธรรมก็พึงมีลักษณะดังนี้

1. เป็นมรดกของสังคม หมายถึง เป็นสิ่งที่คนแต่ก่อนสั่งสมหรือประพடுத்தโดยเห็นว่าดีว่ามีประโยชน์ร่วมกัน
2. เป็นวิถีชีวิต หมายถึง เป็นแนวทางหรือคติในการดำเนินชีวิต ดำเนินร่วมกันได้ด้วย ความราบรื่นและผาสุก
3. เป็นประเพณี หมายถึง การสืบต่อกันมานาน โดยที่สังคมรักษาไว้ และถ่ายทอดสืบเนื่องกันให้เจริญงอกงาม

4.3 ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและวัฒนธรรมไทย

เสฐียรโกเศศ (2501, หน้า 63) ได้กล่าวถึงความสำคัญของภาษาและวัฒนธรรมว่าวัฒนธรรมจะยั่งยืนและมีความเจริญงอกงามได้ อยู่ที่มนุษย์มีภาษา เพราะการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่กันในสังคมจะทำให้ส่วนใหญ่ที่อยู่ที่มีภาษาสำหรับสื่อสารความรู้ และความรู้สึกให้แก่กันได้

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2545, หน้า 6-7) กล่าวถึง ภาษาสัมพันธ์กับวัฒนธรรมไว้ดังนี้

ภาษาสัมพันธ์กับวัฒนธรรม

นอกจากนี้ยังสัมพันธ์กับความเป็นอยู่ ค่านิยม และวิถีชีวิตของเจ้าของภาษาด้วย ภาษาจึงเป็นวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างและตกแต่งดัดแปลงไปตามสังคมของเจ้าของภาษา การใช้ภาษาเป็นวัฒนธรรมที่ละเอียดอ่อนและในหลายกรณียากที่จะหาเหตุผลมาอธิบาย การกำหนดคำในภาษาเป็นคำสูง คำศักดิ์สิทธิ์ คำต่ำ คำหยาบ คำไพเราะ ฯลฯ บางครั้งอาจจะหาเหตุผลมาอธิบายได้แต่ในหลายกรณีก็อธิบายไม่ได้ เช่น การที่ถือว่าคำว่า ศีรษะ เป็นคำสูง หัว เป็นคำต่ำ อาจอธิบายได้ว่าเป็นเพราะคำว่า ศีรษะ เป็นคำมาจาก

ที่มาจากภาษาบาลีสันสกฤตซึ่งเป็นภาษาที่เกี่ยวข้องกับศาสนาจึงถือว่าเป็นคำสูง เหตุผลนี้เป็นเหตุผลทางสังคมมิใช่เหตุผลทางภาษาการที่ถือว่า ตีน เป็นคำหยาบ คำว่า เท้า เป็นคำสุภาพ เป็นสิ่งที่อธิบายไม่ได้ด้วยเหตุผลทางภาษา ในภาษาสันสกฤต บุตร เป็นเพศชาย คู่กับ บุตรี ที่เป็น เพศหญิง ส่วนธิดา เป็นเพศหญิงคู่กับ โอรส แต่ในภาษาไทยนิยมใช้ บุตร คู่กับ ธิดา และใช้ พระราชธิดา พระราชโอรส เป็นราชาศัพท์ ก็เป็นเรื่องของความนิยมมิใช่เหตุผลทางภาษา การชมเด็กแรกเกิดว่า น่าเกลียดน่าชัง แทนที่จะชมว่าน่ารักหรืออ้วนท้วนดี ก็เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีปั้นลูก จึงใช้คำตรงกันข้ามกับความเป็นจริง เป็นการหลอกผีให้เข้าใจว่าเด็กที่ตนปั้นมานั้นน่าเกลียด จะได้ไม่เอาเด็กไปเป็นลูกผี เด็กคนนั้นก็ไม่ต้องตายไปอยู่กับผี การที่ถือกันว่า ฉัน คุณ สุนัข เป็นคำสุภาพ ส่วนคำว่า กู มึง หมา เป็นคำไม่สุภาพก็ล้วนเกิดจากค่านิยมและวัฒนธรรมการใช้ภาษา ไม่เกี่ยวกับเหตุผลทางภาษา

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม (2559, บทนำ) กล่าวถึงภาษาอันเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติไว้ดังนี้

ภาษาเป็น 1 ใน 7 สาขาของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ

จํานงค์ ทองประเสริฐ (2547, หน้า 13) กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรม ไว้ดังนี้ วัฒนธรรมเป็นความสำคัญต่อความมั่นคงและความคงอยู่ของชาติมากถ้า วัฒนธรรมของชาติตาย ชาติก็ตาย แต่ถ้าชาติตาย วัฒนธรรมของชาติบางอย่าง เช่น ภาษา วรรณคดี และศิลปกรรม อาจไม่ตายตามก็ได้ ดังนั้น เราจึงต้องบำรุงส่งเสริมวัฒนธรรม ถ้าชาติใดไม่รู้จักรักษาบำรุงส่งเสริมและแก้ไขวัฒนธรรมเดิมของชาติตนให้ทัน่วงที ให้ประสานเข้ากันได้เหมาะสมกับสมัยและสภาพของเหตุการณ์ ก็จะถูกรัฐธรรมนูญของชาติอื่นที่มีแรงอำนาจกว่าเข้ามาแทนที่ทีละน้อย ๆ ถ้าไม่รู้จักฝึกใส่สิ่งที่เห็นว่าเป็นภัยให้พ้นไป และดึงสิ่งที่เห็นว่าดีเอามาประสานเข้ากับวัฒนธรรมเดิมของตนในที่สุดวัฒนธรรมเดิมของตนก็จะหมดไป กลายเป็นไม่มีชาติอีกต่อไป วัฒนธรรมเสมือนน้ำในสระ น้ำในสระที่อยู่นิ่ง ๆ ไม่มีการถ่ายเท แล้วในที่สุดก็จะกลายเป็นน้ำเน่า แต่ถ้าหากตักน้ำเก่าทิ้งให้หมด แล้วน้ำใหม่ไหลเข้าไปแทน ปลาที่อยู่ในสระ เมื่อไม่สามารถปรับตัวได้ทันอาจตายหมดก็ได้ ซ่อนนี้ ฉันทใด วัฒนธรรมก็ฉันทนั้น จึงจำต้องมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้นอยู่ตลอดเวลา จึงจะเชื่อว่าเป็น “วัฒนธรรม”

การที่จะเพียรทำวัฒนธรรมให้มีระเบียบเป็นพิมพ์เดียวกันเหมือนกันหมดหรือเท่ากันหมดย่อมทำไม่ได้ ถ้าทำได้ก็จะกลายเป็นไม่ใช่วัฒนธรรมไปทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมจะต้องเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ แต่ทว่าต้องเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพจนานุกรมและสารานุกรม

ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพจนานุกรมและสารานุกรมดังนี้

สุประวีณ์ แสงอรุณเฉลิมสุข (2562) ศึกษาเรื่องการสร้างคำศัพท์เกี่ยวกับสัตว์ในพจนานุกรมคำใหม่ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. ผลการวิจัยพบการสร้างคำศัพท์เกี่ยวกับสัตว์จำนวน 156 คำ มีการสร้างคำตามระบบหน่วยคำมากที่สุด จำนวน 85 คำ รองลงมาคือการสร้างคำโดยความหมายจำนวน 70 คำ และวิธีที่น้อยที่สุดคือการสร้างคำโดยระบบเสียง จำนวน 1 คำ

ประวีณา แสงเส้นและคณะ (2559) ศึกษาเรื่องการศึกษาศึกษาเชิงวิพากษ์พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 ผลการวิจัยพบว่า พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 แตกต่างจากฉบับอื่น ด้านการปรับเปลี่ยนคำตั้ง การเติมคำท้ายพยางค์ และการสูญคำตั้ง ด้านการนิยามความหมาย พบการนิยามความหมายแบบกว้าง การนิยามความหมายแบบแคบเข้า การนิยามความหมายแบบย้ายที่และการนิยามความหมายแบบแตกต่างไปจากเดิม

เปรมฤดี Chengyee (2557) ศึกษาเรื่องการศึกษาคำศัพท์ในพจนานุกรมคำใหม่ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ผลการศึกษาพบว่ารูปแบบการสร้างคำ ปรากฏ 6 รูปแบบ คือ คำประสม คำประสาน คำซ้อน คำซ้ำ การใช้ตัวย่อหรืออักษรย่อ และคำยืม การจัดหมวดหมู่ทางความหมายของคำแบ่งออกเป็น 4 หมวด คือ หมวดคำเกี่ยวกับธรรมชาติ หมวดคำเกี่ยวกับมนุษย์และพฤติกรรมของมนุษย์ หมวดคำเกี่ยวกับจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์และหมวดคำเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของบุคคล รูปแบบการนิยามความหมาย ปรากฏ 4 รูปแบบ คือ การอธิบาย การให้ข้อมูลของคำ การให้รายละเอียดของคำเพิ่มเติม และการอ้างถึงคำในพจนานุกรมเดียวกัน โครงสร้างการนิยามความหมายคำศัพท์ที่ปรากฏ คือ โครงสร้างแบบเดี่ยวและโครงสร้างแบบประสม สภาสังคมไทยที่สะท้อนจากคำศัพท์ในพจนานุกรมคำใหม่ ฉบับราชบัณฑิตยสถานพบว่า คำใหม่ที่เกิดขึ้นแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในช่วงระยะเวลาที่จัดเก็บคำศัพท์ คำศัพท์ที่สะท้อนสภาพสังคมไทย เช่น คำศัพท์เกี่ยวกับการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ เพศสภาพ

นภาพร พิมพ์รเมธากุล (2542) ศึกษาเรื่องการใช้สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประกอบการสอนภาษาไทยระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่าครูภาษาไทยส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับหนังสือสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ รู้จักหนังสือสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ และเคยใช้หนังสือดังกล่าวประกอบการสอนเป็นบางครั้ง การใช้หนังสือดังกล่าวประกอบการสอนเป็นบางครั้ง การใช้หนังสือสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ ประกอบการสอนภาษาไทยนั้น ครูภาษาไทยนำมาประกอบการสอนใช้ภาษาในเรื่องการฟังน้อยแต่นำมาประกอบการสอนด้านการพูด การอ่านและการเขียนในระดับปานกลาง ประกอบการสอนหลัก

ภาษาน้อย ประกอบการสอนวรรณคดีปานกลาง และประกอบการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรปานกลาง โดยภาพรวม ครูภาษาไทยยังไม่ใช้สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนประกอบการสอนเท่าที่ควร

สุจริตลักษณ์ ดีผดุง (2544, หน้า 48-49) กล่าวในบทความ เรื่องสถานภาพวิจัยทางภาษาศาสตร์ ในประเทศไทย: ระบบหน่วยคำถึงระบบประโยคและความหมาย และกล่าวถึง บทความของ ประสิทธิ์ ภาภักกลอน ศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์การจัดความหมายประจำคำ (Lexical Meaning)” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2493 ซึ่งเป็นการศึกษาการจัดความหมายประจำคำของคำพ้องความหมาย (Synonym) คำที่มีความหมายหลายนัย (Polysym) คำพ้องเสียง (Homophones) คำพ้องรูป (Homonyms) คำที่มีความหมายตรงกันข้าม (Antonym) คำบอกจำพวกลด (Hypoonym) และคำประสม (Compound Lexemes) การศึกษานี้ศึกษาใน 2 ประเด็นใหญ่ คือ 1) คำแต่ละชนิด ดังกล่าวมีการจัดความหมายประจำคำในลักษณะอย่างไร และ 2) มีการจัดความหมายในลักษณะใดบ้างที่ ขาดเกณฑ์ที่เป็นระเบียบ ซึ่งผลการศึกษารูปได้ว่า การจัดความหมายประจำคำในพจนานุกรมมิได้มีแบบ จำกัตายตัวเป็นแบบเดียว แต่อาจจัดความหมายในรูปคำชนิดต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กันหลายแบบ และการจัด ความหมายประจำคำของคำแต่ละชนิดจะมีลักษณะไปในแนวที่สังเกตได้ เช่น ถ้าเป็นคำพ้องความหมายก็ มักจะบอกความหมายโดยใช้คำอรรถความหมายด้วยกัน หรือใช้คำพ้องความหมายร่วมกับคำที่มีความหมาย ตรงกันข้ามและ/หรือ ใช้การอธิบายความบอกระดับของภาษา (Register) บอกการเกิดร่วมกับคำอื่น (Collocation) บอกตัวอย่างการใช้คำ ประกอบด้วย ฯลฯ

ยุคล สิ้นเจิมศิริ (2538) ศึกษาเรื่องพจนานุกรมเฉพาะวิชาที่ผลิตในประเทศไทย ในด้านผู้จัดทำปี ที่พิมพ์ ความแพร่หลายและความทันสมัย ขอบเขตเนื้อหาสาขาวิชาของพจนานุกรมเฉพาะ วิชาและ โครงสร้างของพจนานุกรมในด้านการนำเสนอศัพท์ จำนวนภาษาและจำนวนคำศัพท์ที่นำเสนอการจัดเรียง และลักษณะอื่น ๆ

ผลการวิจัย พบว่าพจนานุกรมเฉพาะวิชาที่ผลิตในประเทศไทยส่วนใหญ่ก็จะทำ โดยบุคคลคน เดียว และส่วนใหญ่จัดพิมพ์โดยหน่วยงานภาคเอกชน และจัดพิมพ์ระหว่างปี พ.ศ.2531-2535 มีการผลิต พจนานุกรมเฉพาะวิชาในประเทศไทยไม่แพร่หลายมากนัก ส่วนใหญ่มีการ จัดพิมพ์เพียง 1-2 ครั้งเท่านั้น ส่วนใหญ่เป็นพจนานุกรมเฉพาะวิชาในสาขาวิชาสังคมศาสตร์ โครงสร้างการนำเสนอศัพท์เป็นแบบ “ศัพท์ หลัก-ศัพท์เทียบ-นิยามศัพท์” มากที่สุด และเป็นพจนานุกรม 2 ภาษา คือ ภาษาอังกฤษ-ไทย มากที่สุด มี จำนวนคำศัพท์หลักมากกว่า 1,000 คำ แต่ไม่เกิน 60,000 คำ จัดเป็นพจนานุกรมฉบับกระเปาะมากที่สุด มี การจัดเรียงคำศัพท์ตามลำดับตัวอักษรมากที่สุด และส่วนใหญ่ไม่มีภาพประกอบ

สุริย์รัตน์ บำรุงสุข (2550) ศึกษาเรื่อง พจนานุกรมไทย-ไทย เก่าที่สุด: พจนานุกรมของ เจ.คัสเวล และเจ.เอส.แซนด์เลอร์

พจนานุกรม A Dictionary of Siamese Language ของ เจ.คัสเวล และเจ.เอช. แซนด์เลอร์ จัดพิมพ์ขึ้นเมื่อปีพ.ศ. 2388 เป็นพจนานุกรมภาษาไทยที่เก่าที่สุด มีจุดเด่นคือ ต้นฉบับเป็นลายมือเขียน แบ่งคำออกเป็น 17 หมวด เรียงลำดับคำตามเสียงพยัญชนะต้น มีคำศัพท์รวมทั้งสิ้น 9,939 คำ

เมื่อพิจารณาด้านคำศัพท์ พบว่าเป็นพจนานุกรมศัพท์ทั่วไป มีลักษณะเป็นการรวบรวมคำศัพท์ที่ใช้กันอยู่ทั่วไปในภาษา แต่มีจุดเด่นคือ มีการแบ่งระดับคำศัพท์ออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ คำกษัตริย์ คำพระ คำบ้านนอก และคำหยาบ ด้านการให้นิยามความหมายของคำศัพท์ พบว่ามี 6 ลักษณะได้แก่ การให้คำนิยาม การอธิบาย การเปรียบเทียบ การให้นิยามเป็นคำตรงกันข้าม การยกตัวอย่างและการบอกคำไวพจน์

อรพินท์ โลกัตถจริยา (2538) ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงคำศัพท์ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน จากศึกษาพบว่าจำนวนคำตั้งในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 มีเพิ่มขึ้นจำนวน 1,367 คำ ซึ่งได้เสนอไว้ในภาคผนวก และคำศัพท์ที่สูญหายไปจำนวน 2 คำ การเปลี่ยนแปลงคำศัพท์นั้นเกิดขึ้นได้ 3 ลักษณะ คือ การเปลี่ยนแปลงจำนวนคำ การเปลี่ยนแปลงแต่ละลักษณะนั้นต่างมีผลกระทบต่อด้านไวยากรณ์ ด้านความหมาย ด้านการใช้ภาษาในการเขียนบทนิยาม และด้านจำนวนคำศัพท์

จิรภัทร แก้วกู่ (2558, หน้า 23) ศึกษาเรื่อง อ่านไทย รร: ลักษณะการเปลี่ยนแปลงคำอ่านในภาษาไทย บทความวิจัยนี้เป็นการศึกษาอักษร รร ในภาษาไทย เพื่อศึกษาลักษณะการเปลี่ยนแปลงคำอ่านในภาษาไทย โดยใช้กรอบแนวคิดสหศาสตร์ และรวบรวมข้อมูลจากพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 และการใช้ภาษาไทยทั่วไปในปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่า (รร) แสดงเสียงสระ อ และ (น) ในคำที่มีตัวสะกดเขียนเป็นรูป ๓ และรูป ๒ เมื่อใช้เป็นประหลังพยัญชนะ เรียกว่า วิสรรชนีย์ เป็นศัพท์บัญญัติ ใช้ในความหมาย วิสรรค์ [วิสรค์] ยืมและแฝงจาก ร [เรผะ] ในภาษาสันสกฤต ส่วนภาษาเขมรแผลงมาจากแม่ กน (ญ,ณ,น) แสดงเสียงสระ (อ) อย่างเดียว

อดุลย์ คนแรง (2557) ศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงความหมายของคำบาลีสันสกฤตในภาษาไทย โดยเปรียบเทียบความหมายของคำบาลีสันสกฤตในพจนานุกรม บาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต ฉบับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ พ.ศ.2553 กับพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2552 ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ บทตั้งของคำบาลี สันสกฤตที่มีรูปคำตรงกัน แต่บทนิยามความหมายต่างกันในหนังสือสองเล่มดังกล่าวโดยใช้เกณฑ์การเปลี่ยนแปลงของความหมายแคบเข้า ความหมายกว้างออก และความหมายย้ายที่ของพระยาอนุমানราชชน ผลการศึกษาปรากฏว่า การเปลี่ยนแปลงความหมายของคำบาลีสันสกฤตในภาษาไทยมีการเปลี่ยนความหมายทั้งแคบเข้า กว้างออก และย้ายที่ และมีความหมายเปลี่ยนจากรูปธรรมเป็นนามธรรม หรือจากนามธรรมเป็นรูปธรรมอีกด้วย

เนติ พัฒนกุล (2549) การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงความหมายของคำในหนังสืออักขราภิธานศรับท์ของหมอบรัดเลย์ ผลการวิจัยพบว่าคำในหนังสืออักขราภิธานศรับท์มีการเปลี่ยนแปลงความหมาย 3 ประเภท คือ ความหมายแคบเข้า ความหมายกว้างออก และความหมายย้ายที่ โดยคำที่มีความหมายกว้างออกมีจำนวนมากที่สุด คำที่มีความหมายย้ายที่มีจำนวนรองลงมา และคำที่มีความหมายแคบเข้ามีจำนวนน้อยที่สุด

คำที่มีความหมายแคบเข้ามี 2 ลักษณะ คือ คำที่เดิมมีมากกว่าหนึ่งความหมาย แต่ปัจจุบัน มีความหมายลดลงเหลือเพียงความหมายเดียว และคำที่เดิมมีความหมายกว้าง แต่ปัจจุบันมีความหมายเฉพาะเจาะจงขึ้น เนื่องจากบริบทในการใช้, มีความหมายเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นหรือเสื่อมลง, ใช้เป็น คำประสม, และการอธิบายความหมายของคำ

คำที่มีความหมายกว้างออกมี 3 ลักษณะ คือ 1) คำที่เดิมมีความหมายเดียว แต่ปัจจุบัน มีความหมายเพิ่มขึ้น เนื่องจากใช้ในความหมายเปรียบเทียบ, ใช้กับอีกสิ่งหนึ่ง, การเพิ่มหน้าที่ทางไวยากรณ์, การระบุค่านามหน้าคำเดิม, การปรากฏรวมกับคำอื่น, ใช้เป็นคำศัพท์เฉพาะ, มีความหมายเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นหรือเสื่อมลง, และมีความหมายเปลี่ยนไปในทางตรงกันข้าม 2) คำที่เดิม มีความหมายเฉพาะเจาะจง แต่ปัจจุบันมีความหมายกว้างออก เนื่องจากบริบทในการใช้และใช้เป็นคำประสม 3) คำที่เดิมมีความหมายเดียวซึ่งเป็นความหมายที่เฉพาะเจาะจง แต่ปัจจุบันมีความหมาย กว้างออกคือไม่เฉพาะเจาะจงแล้ว ยังมีความหมายเพิ่มขึ้นอีกด้วย

คำที่มีความหมายย้ายที่ คือ คำที่เดิมมีความหมายอย่างหนึ่ง แต่ปัจจุบันมีความหมาย อีกอย่างหนึ่ง เนื่องจากใช้เป็นคำประสม, ใช้เป็นคำซ้อน, ใช้กับอีกสิ่งหนึ่ง, หมายถึงอีกสิ่งหนึ่ง, มีความหมายเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นหรือเสื่อมลง, และมีความหมายเปลี่ยนไปในทางลดหรือเพิ่มน้ำหนัก ของความหมาย

พรทิพย์ เดชทิพย์ประภาพ (2560) ศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงของคำภาษาปากในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2493 และฉบับ พ.ศ.2554 ผลการศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านคำพบว่า มีคำภาษาปากในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2493 จำนวน 137 คำ ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 จำนวน 1,216 คำ ซึ่งในฉบับ พ.ศ.2554 มีจำนวนคำมากกว่าฉบับ พ.ศ.2493 จำนวน 1,079 คำ โดย แบ่งลักษณะการเปลี่ยนแปลงด้านจำนวนคำออกเป็น 5 ลักษณะ ได้แก่ 1) คำที่เป็นภาษาปากเหมือนกันทั้ง 2 ฉบับ มีจำนวน 102 คำ 2) คำที่เป็นภาษาปากในฉบับ พ.ศ.2493 แต่ไม่เป็นภาษาปากในฉบับ พ.ศ.2554 มีจำนวน 29 คำ 3) คำที่เป็นภาษาปากในฉบับ พ.ศ. 2493 แต่ไม่ปรากฏในฉบับ พ.ศ.2554 มี จำนวน 6 คำ 4) คำที่ไม่เป็นภาษาปากในฉบับ พ.ศ.2493 แต่เป็นภาษาปากในฉบับ พ.ศ.2554 มีจำนวน 348 คำ และ 5) คำที่ไม่ปรากฏในฉบับ พ.ศ.2493 แต่ปรากฏเป็นคำภาษาปากในฉบับ พ.ศ.2554 มี จำนวน 766 คำ ส่วนผลการศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านความหมายพบว่า มี

การเปลี่ยนแปลงด้าน ความหมายแบบกว้างออกมากที่สุด รองลงมาคือ แบบแคบเข้า และแบบย้ายที่ตามลำดับ

ณัฐวรรณ ชั่งใจ, สิริวรรณ นันทจันทุล และสุรรัตน์ บำรุงสุข (2561) ศึกษาเรื่อง พัฒนาการนามศัพท์ "ทนาย" ตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์

ผลการวิจัยพบนามศัพท์ “ทนาย” ปรากฏในภาษาไทยจำนวน 6 คำ จำแนกเป็น 2 ด้านคือ ด้านคำและด้านความหมาย โดยด้านคำ แบ่งเป็น 2 สมัย ได้แก่สมัยอยุธยา พบจำนวน 4 คำ ได้แก่ ทนาย ทนายคบ ทนายปิ่น ทนายเลือกและสมัยรัตนโกสินทร์ พบ จำนวน 2 คำ คือ ทนายเรือน ทนายความ ส่วนด้านความหมายพบนามศัพท์ “ทนาย” ที่มีการเปลี่ยนแปลงจำนวน 1 คำ คือคำ ว่า ทนาย โดยปรากฏการเปลี่ยนแปลงในลักษณะความหมายกว้างออกในสมัยอยุธยา เดิมมีความหมายว่า เจ้าพนักงานหรือเจ้าหน้าที่และผู้รับใช้ขุนนาง ต่อมามีความหมายเพิ่มขึ้นในช่วงปลายสมัยอยุธยาคือ ตัวแทนของนาย และสมัยรัตนโกสินทร์ พบการเปลี่ยนแปลงความหมายในลักษณะย้ายที่โดยเปลี่ยนจากความหมายเดิมที่ปรากฏในสมัยอยุธยาไปมีความหมายว่าผู้ว่า ความแทน ซึ่งเป็นความหมายของคำว่าทนายความ”

ธีรพันธ์ ล.ทองคำ (2534) ได้ศึกษาเรื่อง การทำพจนานุกรม ไทย-ไทย: อดีต ปัจจุบัน (พ.ศ.2389-2533) ได้กล่าวถึงลักษณะต่าง ๆ ของพจนานุกรม ดังนี้ Dictionary และการนิยามความหมายศัพท์ คำว่า Dictionary มาจากศัพท์ภาษาอังกฤษในภาษาไทยมีคำใช้เทียบเท่ากับคำนี้มีดังนี้

1. คำพจนานุกรม (สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ต้นฉบับเป็นลายมือเขียน พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.2448
2. สัพพะ พะจะนะ (สัพพะพะจะนะ พาสาไท ของ Bishop D.JB.Pallegoix, 2397)
3. ศรีพจน (ศรีพจนภาษาไทย ของPallegoix ปรับปรุงโดย J.L.Vey, 2439)
4. อักขรภิธานศรับท์ (Dan Beach Bradley, 2416)
5. ลิปิกรมายน (ลิปิกรมายนภาษาไทย ของ E.B Michell, 2434)
6. คัมภีร์สรรพพจนานุกรม (หมอ Samuel J. Smith, 2442-2451)
7. วจนานุกรม (มาลัย จันสิญจัยแลชะหลวงประสิทธิ์บุรีรักษ์, 2466)
8. วจนานุกรม (วรรณคดีวจนานุกรม ของวิสิฐ ฟูทิบัณฑิต, 2504)
9. ...อนุกรม (ธรรมานุกรม ของสมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงวชิรญาณวงศ์ พิมพ์เผยแพร่โดยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2515)

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับข้างด้านภาษาและวัฒนธรรมไทย

ละเอียต วิสุทธิแพทย์ (2522) ศึกษาเรื่องข้างในวรรณคดีสันสกฤตและวรรณคดีบาลี เพื่อศึกษาคติความเชื่อเกี่ยวกับข้าง เป็นการรวบรวมเรื่องราวและบทบาทของข้างที่สำคัญจากวรรณคดีสันสกฤต

เช่น มหาภารตะ รามายณะ และคัมภีร์ปุราณะฉบับต่าง ๆ และจากวรรณคดีบาลี ได้แก่ พระไตรปิฎก พระธรรมบท และชาตกัฎฐกถา เป็นต้น

ผลของการวิจัย ทำให้ได้ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของช่าง และได้แนวความคิดว่า ช่างในวรรณคดี สันสกฤตและวรรณคดีบาลี มาจากคติความเชื่อ สืบเนื่องมาแต่ศาสนากล่าวคือ ช่างในวรรณคดีสันสกฤต เป็นช่างพาหนะของเทพเจ้า จึงมีบทบาทเพื่อช่วยเหลือรักษา ค้ำจุนโลกอยู่ประจำทิศ 8 ทิศ และช่าง ไอราวัด มีส่วนช่วยพระอินทร์ในการทำให้ฝนตก ทำให้บ้านเมืองอุดมสมบูรณ์ ประชาชนมีความสุข และชาวอินเดียมีความเชื่อถือว่าพระคเณศเทพเจ้าผู้มีพระเศียร เป็นช่างช่วยคุ้มครอง ผู้เดินทาง และช่วยให้ผู้นับถือบูชาประสบความสำเร็จในกิจการทั้งปวง ส่วนแนวความคิดและบทบาทของช่างในวรรณคดีบาลี เป็นไปตามหลักคำสอน ในพุทธศาสนา คือไม่ทำความชั่ว ทำแต่ความดี ทำจิตให้บริสุทธิ์ และเป็นไปตามความเชื่อเกี่ยวกับกฎแห่งกรรมว่า ทำดีย่อมได้รับผลดีทำชั่วย่อมได้รับผลชั่ว คือทำกรรมอย่างไรย่อมได้รับผลอย่างนั้น

เรื่องราวของช่างในวรรณคดีสันสกฤตและวรรณคดีบาลีเข้ามามีบทบาทในวรรณคดีสังคม และวัฒนธรรมไทยเป็นอันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านศิลปกรรมไทยเราได้เห็นภาพพระอินทร์ทรงช่าง ไอราวัดทั้งที่เป็นภาพเขียน ภาพปั้น ภาพแกะสลักอันวิจิตรตรงตามการศึกษาเรื่องช่างในวรรณคดีสันสกฤต และวรรณคดีบาลีเป็นการขยายความรู้ของวัฒนธรรมอินเดียให้กว้างขวางยิ่งขึ้น และเป็นการเพิ่มความรู้อีกส่วนหนึ่งด้วย

วิรุณ ตั้งเจริญ (2559) ศึกษาเรื่อง การวิจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาศักยภาพ ประชาคมอาเซียน ผลการศึกษาพบว่าศาสนา คุณธรรม จริยธรรม นับเป็นสิ่งเดียวกัน เป็นเนื่อนาบุญของผู้คนและ ชุมชน ทุกศาสนาย่อมมุ่งสร้างคุณธรรมจริยธรรมและความดีงามทั้งปวง สร้างความรัก ความศรัทธาต่อชีวิต ผู้คน สิ่งแวดล้อมสร้างปัญญาธรรม สามัคคีธรรม และคารวธรรม ต่อกันและกัน คุณค่าแห่งศาสนาย่อมสร้างสังคมที่สันติสุขและสงบเย็น

ภาษาและวาทกรรม ภาษาเป็นวัฒนธรรมเป็นฐานวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่ง ภาษา เป็นฐานของความรู้ความเข้าใจความรักเอื้ออาทรหรือความเกลียดชังก็ได้ ความงาม ความไพเราะที่สะท้อนถ่ายทอดทางภาษา วรรณกรรม ความตื่นลึกลับทางสติปัญญา ความรู้ ความคิด ที่สะท้อนทางวาทกรรมของคำของแต่ละภาษาภาษาที่เข้มแข็งหรือ อ่อนแอ ย่อมสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมที่เข้มแข็งหรืออ่อนแอด้วยเช่นกัน ศิลปกรรมและความประณีตบรรจง ศิลปกรรมมิใช่เพียงความสวยงาม ความ ไพเราะ ความรื่นรมย์เท่านั้น ศิลปกรรมของทุกชาติทุกภาษา ทุกชุมชน ยังมีสาระมีคุณค่าที่ช่วยขับเคลื่อนความดีงามในสังคม มีพลังจินตนาการ พลังความคิดสร้างสรรค์ ก่อให้เกิด การจัดระบบระเบียบในชีวิต ความประณีตบรรจงและความสุขสันต์ด้วยเช่นกันอัตลักษณ์และตัวตน อัตลักษณ์หรือ “Identity” เป็นบุคลิกลักษณะเฉพาะ ตัวตน ชุมชน สังคมอัตลักษณ์ที่เกิดจากเหตุปัจจัยและบริบทในตัวตน ชุมชน หรือสังคม นั้น ๆ อัตลักษณ์ยอม

บอกลักษณะเฉพาะอัตลักษณ์ของบุคคลย่อมแตกต่างอัตลักษณ์ ของชุมชนหรือสังคมมีความแตกต่าง หลากหลาย ละเอียดอ่อนเราจะเชื่อมั่น เราจะดำรงไว้ หรือเราจะสร้างการรวมตัวท่ามกลางความ หลากหลายและมีคุณค่าได้อย่างไร

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้ผู้วิจัยจักได้นำความรู้และแนวคิดมาใช้เป็น แนวทางในการวิเคราะห์งานวิจัยต่อไป

มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

กรอบแนวคิดในการวิจัย

